

Wstęp

§ 1. Wprowadzenie

Darowizna należy do czynności dokonywanych przez ludzkość od najdawniejszych czasów¹. Już w okresie prehistorycznym stanowiła jeden z podstawowych sposobów przekazywania władztwa nad rzeczą². Następnie znana była w prawie rzymskim oraz stanowiła przedmiot zainteresowania jurystów kolejnych wieków³. Współcześnie darowizna wciąż zajmuje istotne miejsce w stosunkach społeczno-gospodarczych. Wraz z rozwojem nowych technologii, można zaobserwować dalszą ewolucję tej umowy w kierunku nieoczywistych form⁴. Mimo to tradycyjne podejście do darowizny, jako instrumentu pozwalającego jeszcze za życia przekazać istotne składniki majątku osobom bliskim, z reguły w wyrazie altruizmu i szczodrości, jest nadal silnie zakorzenione w rodzimej rzeczywistości społecznej.

Z zawarciem umowy darowizny wiąże się szereg ważnych skutków prawnych, stanowiących m.in. przedmiot szczególnych przepisów. Obejmują one np. odpowiedzialność darczyńcy za wady przedmiotu darowanego, realizację polecenia, a także instytucję odwołania darowizny, zarówno niewykonanej, jak

¹ Tak wprost B. Bładowski, *Darowizna*, s. 3. Jak wskazuje L. Stecki, „odkąd świadomość moralna człowieka została ukształtowana w sposób bardziej racjonalny” – zob. L. Stecki, *Darowizna*, s. 11.

² Chociaż wśród socjologów, historyków i prawników pozostaje sporne, czy darowiznę odróżniał wtedy od innych stosunków brak oczekiwania uzyskania przez darczyńcę wynagrodzenia, czy chodziło raczej o rodzaj tego wynagrodzenia, w postaci społecznie usankcjonowanej wdzięczności w miejsce bezpośredniej wymiany dóbr – co można było traktować jako załączek przyjmowanego powszechnie „obowiązku wdzięczności obdarowanego” w obecnym prawie. Zob. W. Kozłowski, *Rozwój koncepcji*, s. 109 oraz wskazana tam literatura zagraniczna. Względem obowiązku wdzięczności zob. zwłaszcza Rozdz. III, § 7 pracy.

³ M. Kuryłowicz, M. Wiliński, *Rzymskie*, s. 275 i n.; podobnie L. Stecki, *Darowizna*, s. 11 i s. 16 przypis 2.

⁴ Obejmujących np. instytucję tzw. *crowdfunding*, który polega na dokonywaniu za pośrednictwem Internetu darowizn pieniężnych na określony cel (leczenie, pomoc ubogim, realizację innego określonego przedsięwzięcia) czy też tzw. *patronite*, czyli finansowania działalności danego internauty.

również takiej, która została już przez strony wykonana. Właśnie ta ostatnia problematyka, obejmująca instytucję odwołania wykonanej darowizny, jawi się jako szczególnie interesująca. Należy ona jednocześnie do tematów częstych praktycznie, wrażliwych społecznie, ale również, mimo niewielkich rozmiarów regulacji, niezwykle skomplikowanych prawnie. Przede wszystkim liczne wątpliwości powstają na tle przepisów konstytuujących przesłanki odwołania wykonanej darowizny, z których większość ma charakter wysoce ocenny, nasycony pierwiastkami natury moralnej i etycznej. Instytucja ta obejmuje również przypadki trudne i kontrowersyjne, gdyż zawarta przez strony umowa została wykonana i wywołała skutki, a jej odwołanie stanowi istotny wyłom w konstytucyjnej zasadzie *pacta sunt servanda*, tworząc potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego. Właśnie ta dwoista natura instytucji odwołania wykonanej darowizny, która rozciąga się pomiędzy charakterem wąskiego, obwarowanego licznymi przesłankami wyjątku z jednej strony, a wysoką elastycznością i ocennością zastosowanej regulacji prawnej z drugiej strony, okazuje się szczególnie fascynująca z badawczego punktu widzenia. Z kolei te same cechy regulacji prowadzą często do licznych wątpliwości związanych z praktycznym zastosowaniem omawianej instytucji oraz rozbieżności doktrynalnych i orzeczniczych względem rozmaitych szczegółowych zagadnień. Dokonanie uporządkowania powyższych problemów, podsumowanie poglądów zajmowanych względem nich wraz ze stosownymi argumentacjami oraz poszukiwanie najtrafniejszych odpowiedzi na powyższe wątpliwości stanowi szczególnie interesujący element z perspektywy osoby praktykującej stosowanie prawa. Poza powyższymi, omawiana instytucja prawna dotyka najbardziej fundamentalnych pojęć i konstrukcji systemu prawa cywilnego, wiążąc się z zagadnieniami zawarcia i wykonania umowy, składaniem oświadczeń woli, bezpodstawnym wzbogaceniem czy małżeńskimi ustrojami majątkowymi⁵. Wszystkie przedstawione wyżej czynniki skłaniają do wniosku, że podjęcie badań nad instytucją odwołania wykonanej darowizny uznać można zarówno za interesujące, jak również przydatne z punktu widzenia doktryny i judykatury.

⁵ Zauważa to również M. Warciński, *Odwołanie*, s. 1, co skłania do zachowania pokory w ramach prowadzonych badań.

§ 2. Zakres badań

Na wstępie wyjaśnienia wymaga zakres prowadzonych w pracy badań, który koreluje ściśle z tytułem pracy i z różnych względów pozostawia pewne zagadnienia poza analizą.

Przed wszystkim poza obszarem rozważań znalazła się instytucja odwołania darowizny jeszcze niewykonanej. Tytuł pracy nie powinien pozostawiać w tym zakresie wątpliwości, wyjaśnienia wymagają natomiast motywy powyższej decyzji. Zasadniczy wpływ na ograniczenie zakresu pracy miała obszerność materiału badawczego, zwłaszcza orzecznictwa, dotyczącego samej instytucji odwołania wykonanej darowizny. Ilość zgromadzonych przez Autora już na wczesnym etapie źródeł wskazywała, że zakres rozważań pracy będzie znaczny, nawet przy ograniczeniu tematyki. W podjętej decyzji utwierdziły Autora także wstępne badania merytoryczne, prowadzące do wniosku, że instytucje odwołania darowizny niewykonanej i wykonanej wykazują istotne różnice⁶. Jednoczesne opisanie obu tych instytucji musiałyby skutkować albo dalszym rozbudowaniem treści pracy, albo ograniczeniem rozważań w zakresie odwołania wykonanej darowizny. Żadne z powyższych rozwiązań Autor nie mógł uznać za zadowalające, zwłaszcza że istotnym motywem wyboru tematu pracy było poruszenie i rozstrzygnięcie szczegółowych problemów związanych z instytucją odwołania wykonanej darowizny⁷. Dodatkowo, na ograniczenie tematu pracy miał również wpływ fakt, że zagadnienie odwołania darowizny wykonanej w praktyce obrotu występuje o wiele częściej, niż odwołanie daro-

⁶ Przed wszystkim przypadek odwołania darowizny niewykonanej uregulowano dodatkowo w przepisie art. 896 KC. Przepis ten przewiduje zupełnie odmienne podstawy odwołania niż związane z odwołaniem darowizny wykonanej, co wymagałoby dalszych, odrębnych analiz. Odmienne ocenia się zwykle również niektóre szczegółowe aspekty związane z odwołaniem darowizny niewykonanej, np. w zakresie wywoływanych przez odwołanie skutków – zob. np. W. Czachórski, *Podstawowe*, s. 26; K. Mularski, kom. do art. 898 KC, w: M. Gutowski (red.), *Kodeks oraz bardzo wyrażnie S. SolarSKI, Odwołanie*, s. 239–242.

⁷ Zagadnienia takie w innych opracowaniach są często pomijane albo jedynie wzmiankowane. Należą do nich np. kwestie odwołania darowizny przez teściów z powodu zdrady małżeńskiej, odwołania darowizny poprzez złożenie powództwa cywilnego, wpływu śmierci każdej ze stron umowy na prawo odwołania darowizny wykonanej, szczegółowa analiza zastosowania każdego z przepisów dotyczących bezpodstawnego wzbogacenia w odniesieniu do instytucji odwołania wykonanej darowizny (a nie jedynie poprzestanie na prostym odesłaniu do stosowania tych przepisów, jak w większości opracowań), badanie sposobu obliczania terminu odwołania darowizny wykonanej w przypadku uprawnień spadkobierców darczyńcy i w przypadku rażącej niewdzięczności w postaci zaniechania obdarowanego, zagadnienie umownego ograniczenia prawa odwołania darowizny oraz innych przypadków wyłączenia tego prawa i wiele innych.

wizny niewykonanej. To ostatnie, jak sama nazwa wskazuje, musi nastąpić pomiędzy zawarciem a wykonaniem umowy darowizny. Fakt, że chwila zawarcia umowy darowizny w wielu przypadkach może pokrywać się z jej wykonaniem (*vide* art. 890 KC), znacznie ogranicza spektrum zastosowania tej instytucji prawnej⁸. Powyższy wniosek wynika również z analizy ilościowej orzecznictwa, które na tle art. 898 KC obejmuje niemal wyłącznie przypadki odwołania darowizny wykonanej, a względem art. 896 KC, regulującego tylko przypadki odwołania darowizny niewykonanej, pozostaje stosunkowo nieliczne⁹. Poza powyższymi, należało również uwzględnić, że w doktrynie istnieją już opracowania obejmujące swoim zakresem szersze zagadnienie „odwołania darowizny” i rozważające zarysowaną problematykę na wyższym poziomie ogólności¹⁰. Do chwili obecnej brakuje jednak w literaturze kompleksowego opracowania, które skupiałoby się wyłącznie na instytucji odwołania darowizny wykonanej.

Z powyższych względów instytucja odwołania darowizny niewykonanej została w niniejszej pracy powołana tylko w niezbędnym zakresie¹¹. Należy jednak zaznaczyć, że powyższe nie oznacza całkowitej nieprzydatności wyводу dla oceny odwołania z mocy art. 898 § 1 KC darowizny jeszcze niewykonanej, która to możliwość jest powszechnie akceptowana w doktrynie i orzecznictwie¹². Wiele z prowadzonych rozważań, czy to ogólnych, np. w kwestii zawarcia umowy darowizny, momentu jej wykonania, czy to szczególnych,

⁸ Szersze rozważania w przedmiocie „wykonania” darowizny zawarto w Rozdz. II pracy. W rozdziale tym następuje również dalsze sprecyzowanie zakresu badań, poprzez dokładne zbadanie pojęcia „wykonania darowizny”. Rozważania prowadzą do wniosku, że wykonanie umowy darowizny rzeczy oznaczonej co do tożsamości wymaga obok zawarcia umowy zobowiązująco-rozporządzającej także przeniesienia posiadania rzeczy na obdarowanego zgodnie z art. 348–351 KC.

⁹ W Systemie Informacji Prawniczej Lex do art. 896 KC przypisanych jest 57 orzeczeń – zob. [https://sip.Lex.pl/#/search-unit-related/16785996/art\(896\)/COURT_JURISPRUDENCE](https://sip.Lex.pl/#/search-unit-related/16785996/art(896)/COURT_JURISPRUDENCE) (dostęp na 6.6.2024 r.). W Systemie Informacji Prawniczej Legalis są 43 orzeczenia – zob. <https://sip.legalis.pl/search-results.seam?legalActDocumentId=mfrxlrsgm4tanjoobqxalrs-gi2dgltwmvzc4mgygu2dg> (dostęp na 6.6.2024 r.).

¹⁰ W szczególności zob. w tym zakresie opracowanie monograficzne S. Solarski, *Odwołanie*, opisane również dalej w ramach „Stanu literatury i orzecznictwa”. Zob. również 43 orzeczenia L. Stecki, *Darowizna*, który analizuje oba przypadki odwołania darowizny, dokonując również łącznej charakterystyki niektórych zagadnień dotyczących obu instytucji. Zob. także St. Babiarz, *Spadek i darowizna*, s. 366 i n.

¹¹ M.in. w ramach ogólnych rozważań Rozdz. III dotyczącego ogólnej charakterystyki instytucji osłabiających stosunek darowizny i dla celów identyfikacji regulacji normatywnej dotyczącej odwołania darowizny wykonanej.

¹² Zob. w tym zakresie rozważania Rozdz. III, § 2. Instytucje osłabiające stosunek darowizny.

np. w kwestii przesłanek odwołania darowizny z art. 898 § 1 i n. KC, może znaleźć zastosowanie do ewaluacji przypadków odwołania darowizny niewykonanej z mocy tego przepisu¹³. Należy jednak zasygnalizować, że konieczne mogą być w tym zakresie pewne modyfikacje i odstępstwa, których szczegółowe omówienie wykraczałoby poza ramy tematu niniejszej pracy i które niniejsza praca pomija¹⁴. Konsekwentnie, w publikacji pominięto również problematykę częściowego krzyżowania się zakresów normowania regulacji art. 896 i 898 § 1 KC, gdyż krzyżowanie to następuje wyłącznie na gruncie darowizny niewykonanej¹⁵.

Mając na uwadze powyższe, należy poczynić jeszcze dodatkową uwagę terminologiczną. W niniejszej pracy Autor posługuje się zwykle pojęciem „odwołania wykonanej darowizny”, ale niejednokrotnie pojęcie to skraca do „odwołania darowizny” czy nawet samego „odwołania”. Jeśli w tych przypadkach Autor nie zaznacza wyraźnie inaczej albo z kontekstu nie wynika nic innego, każdorazowo należy przyjąć, że takie wyrażenia dotyczą odwołania wykonanej darowizny.

Z tych samych względów, tj. obszerności materiału, zakładanej szczegółowości prowadzonych rozważań, odmienności instytucji, w ramach pracy Autor nie uwzględnił zagadnienia alimentacji darczyńcy na wypadek popadnięcia w niedostatek i związanej z tą instytucją możliwości zwrotu darczyńcy wartości wzbogacenia (art. 897 KC), a także instytucji sądowego rozwiązania umowy darowizny osoby ubezwłasnowolnionej na wniosek jej przedstawiciela (art. 901 KC). Mimo osadzenia we wspólnej *ratio legis*, instytucje uregulowane w art. 897 i 901 KC nie są uważane za przypadki odwołania darowizny¹⁶.

¹³ Zob. np. *L. Stecki*, Darowizna, s. 235–237, wskazujący na zastosowanie względem odwołania darowizny niewykonanej z mocy art. 898 § 1 KC uwag dotyczących pojęcia rażącej niewdzięczności, instytucji przebaczenia, możliwości odwołania darowizny przez spadkobierców, terminu (art. 899 § 1–3 KC), oceny realizacji przez darowiznę obowiązku wynikającego z zasad współżycia społecznego (art. 902 KC), zrzeczenia się prawa odwołania, wygaśnięcia uprawnienia do odwołania po śmierci obdarowanego. Zob. także *St. Babiarsz*, Spadek i darowizna, s. 366 i n., dokonujący zbiorczej analizy obu aspektów stosowania art. 898 § 1 KC, podobnie *S. Solarski*, Odwołanie, s. 154.

¹⁴ W szczególności istotne różnice mogą pojawić się w przypadku skutków odwołania darowizny niewykonanej. Por. np. *W. Czachórski*, Podstawowe, s. 26; *K. Mularski*, kom. do art. 898 KC, w: *M. Gutowski* (red.), Kodeks. Szczególnie zwraca na powyższe uwagę także *S. Solarski*, Odwołanie, s. 239–242.

¹⁵ Na taki przypadek zwraca uwagę *L. Stecki*, Darowizna, s. 237.

¹⁶ Zob. w tym zakresie rozważania Rozdz. III, § 2. Instytucje osłabiające stosunek darowizny. Wniosek powyższy wynika chociażby z analizy językowej treści przepisów art. 897 i 901 KC, które nie posługują się zwrotami „odwołanie darowizny”, w przeciwieństwie do art. 896 i 898 KC. Pótwierdza to również powszechny w doktrynie i orzecznictwie pogląd, że ustawodawca uregulo-

Wobec problematyki gospodarstw rolnych należy zaznaczyć, że w niniejszej monografii Autor dokonał analizy instytucji odnoszącej się wyłącznie do umowy darowizny. Tym samym poza zakresem rozważań znalazły się umowy, które nie stanowią darowizny, w szczególności tzw. umowa z następcą (instytucja przekazania gospodarstwa rolnego w zamian za możliwość uzyskania świadczeń społecznych), uregulowana w art. 84–91 ustawy z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników¹⁷. Pomimo wąskiego ujęcia wyłączeń z art. 889 KC, w doktrynie i orzecznictwie powszechnie przyjmuje się, że do umowy tej nie stosuje się przepisów o darowiznie, ani wprost, ani w drodze analogii¹⁸. Tym samym nie znajduje względem niej zastosowania również in-

wał jedynie dwa zasadnicze przypadki odwołania darowizny – zawarte właśnie w art. 896 i 898 KC. Instytucje z art. 897 i 901 KC oparto również o odmienne przesłanki. Ponadto z treści art. 902 KC wyraźnie wynika, że w tym przypadku upadek umowy wymaga każdorazowo ingerencji sądowej. W istocie instytucja z art. 902 KC stanowi element szerszej problematyki ochrony osoby ubezwłasnowolnionej w świetle prawa cywilnego i wymaga analizy właśnie w takim kontekście. Szczegółowa analiza treści tych przepisów ujawnia liczne dalsze różnice, jednak ich dalsza analiza przekracza ramy niniejszej pracy.

¹⁷ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 90 z późn. zm.

¹⁸ W doktrynie zob. np. M. *Safjan*, kom. do art. 889 KC, w: K. *Pietrzykowski* (red.), Kodeks; St. *Dmowski*, kom. do art. 889 KC, w: G. *Bieniek* (red.), Komentarz oraz R. *Trzaskowski*, kom. do art. 888 i 889 KC, w: J. *Gudowski* (red.), Kodeks, który podkreśla również z punktu widzenia historycznego, że analogiczny pogląd dominował także w orzecznictwie pod rządem ustawy z 27.10.1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140 ze zm.) – zob. np. uchw. SN z 16.7.1980 r., III CZP 44/80, Lex Nr 2548; uchw. SN z 19.2.1991 r., III CZP 4/91, Lex Nr 3649 z gl. M. *Niedośpiąła*, OSP 1993, z. 1, poz. 2 i A. *Lichorowicza*, OSP 1993, z. 4, poz. 84; uchw. SN z 14.10.1992 r., III CZP 125/92, Lex Nr 3838; uchw. SN z 25.3.1992 r., III CZP 19/92, Lex Nr 3770; uchw. SN z 8.9.1993 r., III CZP 121/93, Lex Nr 3997 z gl. M. *Niedośpiąła*, OSP 1995, z. 2, poz. 30; uchw. SN z 25.11.2005 r., III CZP 59/05, Lex Nr 159049 z gl. A. *Zielińskiego*, Przegląd Prawa Rolnego 2007, Nr 1, s. 327, oraz z omówieniem A. *Sylwestrzak*, Przegląd orzecznictwa, GSP 2007, Nr 1, s. 49. Natomiast zagadnienie to wywoływało wątpliwości pod rządem ustawy z 14.12.1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (t.j. Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.). Stosownie do wcześniejszego nurtu orzecznictwa do uregulowanej w tej ustawie umowy przeniesienia własności gospodarstwa rolnego pt. nieodpłatnym należało stosować w drodze analogii przepisy Kodeksu cywilnego i innych ustaw o umowie darowizny (zob. post. SN z 18.4.2008 r., II CSK 647/07, Lex Nr 518174; post. SN z 30.1.2009 r., II CSK 450/08, Lex Nr 599753; wyr. SN z 24.11.2010 r., II CSK 274/10, Lex Nr 707865; wyr. SN z 2.12.2011 r., III CSK 63/11, OSNC-ZD 2013, Nr A, poz. 11). W najnowszym orzecznictwie w związku ze zmianą przepisów powrócono jednak do poglądu, że umowa przekazania nie jest darowizną i nie mają do niej zastosowania przepisy kodeksu cywilnego regulujące umowę darowizny – ani wprost, ani w drodze analogii (zob. uchw. SN z 21.6.2012 r., III CZP 29/12, Lex Nr 1242094; uchw. SN z 28.11.2012 r., III CZP 68/12, OSNC 2013, Nr 5, poz. 59, podobnie zob. St. *Babiarz*, Spadek i darowizna, s. 369).

stytucja odwołania wykonanej darowizny¹⁹. Zastrzec jednak w tym miejscu należy, że gospodarstwo rolne może także stanowić przedmiot umowy darowizny, a nie tylko umowy z następcą²⁰. W tym zakresie tematyka gospodarstw rolnych pojawia się w niniejszej pracy, także z punktu widzenia instytucji odwołania wykonanej darowizny, a w szczególności stanowi przedmiot licznych przytaczanych w pracy orzeczeń sądowych²¹.

Podobnie jak w przypadku umowy z następcą dotyczącej przekazania gospodarstwa rolnego, w treści niniejszego opracowania konsekwentnie Autor pomija również inne umowy, niestanowiące w istocie darowizn, gdyż względem nich także nie stosuje się tytułowej instytucji²². W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę na jeden ustawowy wyjątek od powyższego stwierdzenia. Zgodnie z art. 906 § 2 KC, do renty ustanowionej bez wynagrodzenia stosuje się przepisy o darowiznie. Stosowanie tych przepisów następuje wprost, także w zakresie regulacji odwołania wykonanej i niewykonanej umowy darowizny²³. Zobowiązany do renty bez wynagrodzenia może zatem złożyć skuteczne oświadczenie o odwołaniu umowy renty z przyczyn wskazanych w art. 896

¹⁹ Na marginesie można jedynie wskazać, że w przypadku umowy z następcą zastosowanie może znaleźć odrębna instytucja prawa sądowego rozwiązania umowy, objęta regulacją art. 89 UbezpSpołRoL. Zgodnie z treścią przepisu: Na żądanie rolnika sąd, po rozważeniu interesów stron zgodnie z zasadami współżycia społecznego, może rozwiązać umowę przenoszącą własność gospodarstwa rolnego, zawartą w celu wykonania umowy z następcą, jeżeli następca: 1) upoczywie postępuje wobec rolnika w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego lub 2) dopuścił się względem rolnika albo jednej z najbliższych mu osób rażącej obrazy czci bądź umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu albo wolności, lub 3) upoczywie nie wywiązuje się ze swych obowiązków względem rolnika wynikających z umowy lub z przepisów prawa.

²⁰ Zob. A. Janas, kom. do art. 888 KC, w: M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks i R. Trzaskowski, kom. do art. 888 i 889 KC, w: J. Gudowski (red.), Kodeks; M. Saffjan, kom. do art. 888 KC, w: K. Pietrzykowski (red.), Kodeks. W orzecnictwie zob. np. wyr. SN z 4.2.1997 r., III KKN 26/96, OSNC 1997, Nr 6–7, poz. 80; wyr. SN z 16.5.2000 r., IV KKN 34/00, Lex Nr 52440; wyr. SN z 25.9.2003 r., V CK 207/02, Lex Nr 157320; post. SN z 2.12.2009 r., I CSK 134/09, Lex Nr 599738.

²¹ Praca nie eksploruje natomiast wątku zgodności zawartej umowy darowizny z regulacjami odnoszącymi się do obrotu gospodarstwami rolnymi, zakładając ogólnie zgodność zawartej umowy darowizny z tymi regulacjami i rozpatrując je wyłącznie z perspektywy instytucji odwołania wykonanej darowizny, a nie samego zawarcia umowy darowizny czy też zawarcia umowy powrotnie przenoszącej własność w wyniku skutecznego odwołania darowizny. Ta ostatnia problematyka może narażać na pewne trudności, które wymagałyby jednak odrębnego opracowania, por. np. wyr. SN z 23.11.2018 r., II CSK 646/17, Lex Nr 2581769 i cytowane tam orzecznictwo.

²² Szersze rozważania w tym zakresie, doprecyzowujące zakres badań, zawarte zostały w Rozdz. I, § 3. Treść i przedmiot umowy darowizny.

²³ Por. treść art. 906 § 1 KC. Wyjątkiem pozostaje jedynie przepis art. 890 KC dotyczący formy darowizny, którego zastosowanie zostaje zastąpione szczegółowym przepisem art. 903¹ KC.

i 898 KC²⁴. Mając jednak na względzie, że tytuł pracy jednoznacznie ogranicza się do umowy darowizny, w samej treści pracy nie następuje relatywizacja wywodu do umowy renty²⁵.

Należy również zastrzec, że monografia nie obejmuje analizy stosowania art. 898 § 2 KC do określenia skutków prawnych odwołania darowizny dokonanego na podstawie przepisów znajdujących się poza kodeksem cywilnym. W szczególności orzecznictwo wskazuje w tym miejscu na art. 13 ust. 2 GospNierU²⁶.

Niniejsza publikacja w swojej szczegółowej treści nie podejmuje problemu tzw. „mieszanych czynności prawnych” (*negotium mixtum cum donatione*)²⁷. Podkreślić należy, że istnienie tego typu kategorii czynności prawnych jest w doktrynie sporne. Większość autorów opowiada się za rozwiązaniem, zgodnie z którym wyróżnia się po pierwsze umowy odpłatne, w tym zgodnie z zasadą autonomii woli stron niekorzystne z ekonomicznego punktu widzenia, np. przewidujące sprzedaż rzeczy lub praw „za pół darmo”, a po drugie umowy nieodpłatne, w szczególności gdy świadczenie wzajemne przyjmuje jedynie postać symboliczną²⁸. Niemniej jednak nawet przyjęcie istnienia tego typu mieszanej kategorii czynności prawnej, z punktu widzenia odwołania darowizny nie będzie miało szczególnego znaczenia. W takim wypadku należy uznać, że uwagi dotyczące odwołania wykonanej darowizny odnosić będą się do czynności mieszanej w takim zakresie, w jakim uznana ona może być za darowiznę. Zagadnieniem szczególnym jest możliwość zastosowania w takim przypadku art. 58 § 3 KC względem całości umowy stron. Instytucja ta nie stanowi jednak

²⁴ Tak znaczna większość przedstawicieli doktryny, zob. np. T. Bielska-Sobkiewicz, kom. do art. 906 KC, w: J. Gudowski (red.), Kodeks czy E. Niezbecka, kom. do art. 906 KC, w: A. Kidyba (red.), Kodeks. W orzecznictwie, w przedmiocie możliwości odwołania umowy renty na obu wskazanych podstawach – post. SN z 14.2.2014 r., II CSK 291/13, Lex Nr 1455429, uchylające błędny w tym zakresie wyr. sądu powszechnego.

²⁵ Mając na względzie stosowanie przepisów wprost, wiele uwag znajdujących się w niniejszej pracy może okazać się przydatnych dla oceny stosunków opartych nie tylko o umowę darowizny, a o umowę renty. Selekcja informacji w tym zakresie musi jednak opierać się na wiedzy i doświadczeniu czytelnika, gdyż przekracza ramy wywodu.

²⁶ Zob. np. wyr. SA w Łodzi z 16.4.2015 r., I ACa 1537/14, Legalis. Podobnie jak w przypadku renty nie oznacza to jednak, że czynione w pracy uwagi nie mogą być w pewnym zakresie pomocne do oceny tych sytuacji. Praca nie zawiera jednak wyodrębnionych analiz w tym przedmiocie, a te, z uwagi na odmiennosc przepisów stanowiących podstawę dokonanego odwołania, mogą wymagać szczególnej oceny lub dostosowania.

²⁷ Wyjątkiem pozostaje krótka wzmianka w ramach ogólnych rozważań Rozdz. I w przedmiocie nieodpłatności umowy darowizny – zob. § 3. Treść i przedmiot umowy darowizny.

²⁸ Zob. w ten sposób np. K. Mularski, kom. do art. 407 KC, w: M. Gutowski (red.), Kodeks.

przedmiotu niniejszej pracy, gdyż jej zastosowanie w tym przypadku zmierza w istocie do równoległego podważenia odpłatnej, a nie darmej części umowy stron²⁹.

Należy również w tym miejscu zasygnalizować, że ogólne rozważania przeprowadzone w Rozdziale II pracy eliminują z zakresu dalszego zainteresowania badawczego instytucję tzw. darowizny *mortis causa*. Poza Rozdziałem II nie jest ona zatem wyodrębniana w treści publikacji. Podjęcie powyższej decyzji wymagało jednak przeprowadzenia pewnych rozważań merytorycznych³⁰.

W przeciwieństwie do dotychczasowych uwag, należy w tym miejscu zasygnalizować, że przepis art. 902 KC pozostaje w obszarze zainteresowania instytucji odwołania wykonanej darowizny. Wyłącza on możliwość jej zastosowania, gdy darowizna „czyni zadość obowiązкови wynikającemu z zasad współżycia społecznego”. Szczegółowe rozważania w przedmiocie tej regulacji przedstawiono w Rozdziale V pracy. W ich ramach świadomie pominięto jednak toczącą się od wielu lat dyskusję co do sposobu rozumienia pojęcia „zasad współżycia społecznego”. Za wystarczające z punktu widzenia omówienia tytułowej instytucji oraz tez pracy Autor uznał przedstawienie w tym zakresie poglądów wyrażanych przez doktrynę i orzecznictwo bezpośrednio na gruncie art. 902 KC.

W ramach opracowania poruszone zostały głównie problemy z zakresu prawa materialnego, na co wyraźnie wskazuje tytuł. Niemniej jednak, mając na względzie zainteresowania badawcze i zawodowe Autora, praca nie stroni od zagadnień z zakresu procesu cywilnego. Zostały one uwzględnione wśród licznych rozważań³¹. Mimo że elementy procesowe zostają zwykle omówione w ramach analizy zagadnień prawa materialnego, w niektórych przypadkach mają one również charakter samodzielny³².

W ramach skutków odwołania wykonanej darowizny nie rozważono wątków podatkowych. Zagadnienia te, choć mogłyby zostać uznane za mieszczące

²⁹ Problem ten z odwołaniem do lit. niemieckiej sygnalizuje w lit. np. L. Stecki, Darowizna, s. 277.

³⁰ Zob. Rozdz. II pracy, § 2. Zawarcie umowy darowizny.

³¹ Np. w przedmiocie rażącej niewdzięczności obdarowanego (Rozdz. V, zwłaszcza rozważania dotyczące terminu odwołania wykonanej darowizny), przesłanek negatywnych odwołania wykonanej darowizny (j/w), odwołania darowizny przez pełnomocnika procesowego (Rozdz. VII, rozważania dotyczące odwołania wykonanej darowizny pozwem lub poprzez czynności procesowe), treści oświadczenia o odwołaniu darowizny (Rozdz. VII niniejszej pracy, rozważania dotyczące odwołania wykonanej darowizny pozwem lub poprzez czynności procesowe).

³² Tak jest w przypadku analizy odwołania wykonanej darowizny w formie powództwa sądowego – zob. Rozdz. VII, § 2.II. niniejszej pracy.

się w tematyce pracy, opierają się na przepisach stanowiących odrębną gałąź prawa, a ponadto ich kompleksowe rozważenie prowadziłoby do dalszego zwiększenia objętości i tak już szerokiego wywodu³³.

Z podobnych do powyższych względów pominięto również w pracy rozważania dotyczące prawa prywatnego międzynarodowego i jurysdykcji sądów polskich, zakładając że w rozpatrywanych przypadkach stwierdzono kompetencję rodzimych sądów i zastosowanie przepisów prawa polskiego.

W ramach pracy w sposób świadomy zrezygnowano z prowadzenia rozległych rozważań prawno-porównawczych pomiędzy ustawodawstwem polskim a ustawodawstwem państw trzecich. Przyczyna rezygnacji z obszerniejszych wątków międzynarodowych została przede wszystkim podyktowana wnioskami, do których doszedł w tym zakresie S. SolarSKI. Autor ten w ramach swojej pracy „Odwołanie darowizny” badał rozwiązania obowiązujące w zakresie odwołania darowizny wykonanej i niewykonanej w innych ustawodawstwach. Zasadniczy wniosek Autora warto w tym miejscu przytoczyć: „tło normatywne innych porównywanych państw nie okazało się wystarczająco pomocne, aby uzasadniało podjęcie szerszych badań komparatystycznych, z uwagi na prezentowane rozmaite rozwiązania problemu odwołalności darowizny. Należy mieć na uwadze, że przyjęcie konkretnego modelu odwołania darowizny jest uwarunkowane historycznym rozwojem danego prawodawstwa, w konsekwencji stanowi wypadkową poczucia moralności, potrzeb i dążeń danego społeczeństwa na przestrzeni wieków. Dlatego dla oceny polskiego modelu odwołania darowizny decydujące powinny być argumenty z niego zaczerpnięte, a inne regulacje mogą stanowić tylko uzupełniające tło dla tego systemu”³⁴. Powyższe prowadzi do wniosku o znaczenie większej doniosłości rozważań prowadzonych na gruncie rodzimych poglądów doktryny, a w szczególności analizy obszernego orzecznictwa, które, przynajmniej hipotetycznie, stanowi odzwierciedlenie zasad moralnych i etycznych inkorporowanych w polskim społeczeństwie. Właśnie na tym aspekcie koncentruje się niniejsza praca. Zawarte w treści pracy odniesienia do ustawodawstw państw trzecich nie mają zatem charakteru wydzielonych rozważań, przyjmując jedynie postać wzmianek w tych miejscach, w których nawiązania takie są, zdaniem Autora, szczególnie przydatne lub uzasadnione, zwłaszcza z perspektywy ustalenia istoty danego

³³ Odesłać można jednak w tym zakresie do pracy St. BabiARZA, Spadek i darowizna, która łączy wątki cywilistyczne i podatkowe, uwzględniając również problematykę odwołania darowizny.

³⁴ S. SolarSKI, Odwołanie, s. 24.

rozwiązania³⁵. Prowadzenie szerszych rozważań w tym zakresie, które w istocie stanowiłyby powielenie przeprowadzonych już przez S. Solarzkiego badań, uznałem za niecelowe. Wśród pozostałych przyczyn rezygnacji z prowadzenia obszerniejszych rozważań komparatystycznych wskazać należy dążenie do wyważenia obszerności pracy, z uwzględnieniem wytyczonych w niej celów, które nie zmierzają do dokonania oceny rodzimych rozwiązań z perspektywy regulacji obowiązujących w innych ustawodawstwach. Ponadto kompleksowe opracowanie zagadnień międzynarodowych i komparatystycznych wymagałoby prowadzenia szerszych zakresowo rozważań, odnoszących się do instytucji odwołania darowizny jako całości, a nie ograniczonych wyłącznie do instytucji odwołania darowizny wykonanej. Powyższe również uzasadnia rezygnację ze szczegółowych badań tego typu w ramach niniejszej pracy.

Doceniając szczególne walory rodzimego dorobku doktryny i orzecznictwa, w niniejszej pracy posłużono się wykładnią historyczną oraz w wielu miejscach dokonano porównania regulacji obecnej i przeszłej, korzystając z podejścia historycznoprawnego. Autor odwołuje się również do pozycji literatury z okresu międzywojennego i poprzedzającego wejście w życie KC, a także wskazuje na orz. SN z tego okresu, które można nadal uznać za cenne i aktualne. Warto zwrócić uwagę, że podstawowa dla odwołania darowizny wykonanej przesłanka „rażącej niewdzięczności” występowała już w Kodeksie zobowiązań z 1934 r.³⁶ Bogata historia omawianej instytucji niestety ma ten skutek uboczny, że zwiększa obszerność i tak już bogatego materiału badawczego, który nawet mimo upływu czasu pozostaje w wielu przypadkach aktualny także współcześnie. Ze względów objętościowych, praktycznych, a także z uwagi na cel niniejszej pracy, która nie zmierza do zobrazowania całościowej ewolucji tej instytucji, rozważania historyczne w monografii zostały ograniczone. W szczególności nie mają one charakteru wydzielonego, a zostały wkomponowane w treść poszczególnych rozdziałów. Przywołane zostały w tych miejscach, w których są szczególnie przydatne lub uzasadnione, czy to ze względu na zrozumienie obecnej regulacji, czy też ze względu na historyczną wykładnię przepisów prawa, uwzględniającą zmiany regulacji w czasie³⁷. Z tych

³⁵ W szczególności zob. rozważania dotyczące rzeczowych lub obligacyjnych skutków odwołania wykonanej darowizny zamieszczone w Rozdz. VIII pracy.

³⁶ Zob. art. 366 KZ: Darczyńca może odwołać darowiznę, nawet już wykonaną, jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności, zwłaszcza przez popełnienie czynu, stanowiącego przestępstwo albo ciężkie naruszenie obowiązków rodzinnych.

³⁷ Dotyczy to zwłaszcza problematyki uznania skutku rozporządzającego umowy za równoznaczny z wykonaniem darowizny (zob. w tym zakresie rozważania zawarte w Rozdz. II niniejszej

samych względów rozważania historycznoprawne ograniczają się do regulacji zawartej w KZ³⁸, nie sięgając dalej w przeszłość do regulacji *de facto* obcych³⁹. Ograniczenie w tym zakresie wiąże się też z koniecznością oparcia stosowania instytucji na aktualnych realiach społecznych.

§ 3. Literatura i orzecznictwo

Warto wskazać, że mimo licznych wątpliwości zarówno w doktrynie, jak i na polu stosowania prawa, problematyka odwołania wykonanej darowizny nie doczekała się jeszcze kompleksowego opracowania o charakterze monograficznym. Jedynie dwie prace odnoszą się do wskazanej instytucji w szerszym zakresie i zostały jej wyraźnie poświęcone. Pierwsze, to przygotowane przez *M. Warcińskiego* w ramach Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości opracowanie „Odwołanie darowizny wykonanej”⁴⁰, a drugie to praca *S. Solarskiego*, „Odwołanie darowizny”⁴¹.

Od razu na wstępie należy zaznaczyć, że mimo zbieżności lub zawierania się zakresów, niniejsza publikacja nie stanowi powielenia powyższych opracowań. Praca *M. Warcińskiego* ma charakter celowy, a sam Autor we wstępie wyraźnie wskazuje, że zmierza do „wskazania problemów powstających na tle stosowania instytucji odwołania darowizny w praktyce sądowniczej oraz ewentualne wskazania ich rozwiązań w kontekście pojęcia rażącej niewdzięcz-

pracy), sposobu rozumienia pojęcia „rażącej niewdzięczności” (Rozdz. IV, m.in. § 2), interpretacji art. 902 KC (Rozdz. V, § 4. Obowiązek wynikający z zasad współżycia społecznego), wpływu śmierci obdarowanego na odwołanie wykonanej darowizny (Rozdz. V, § 5.III. Śmierć obdarowanego) oraz skutków odwołania darowizny (Rozdz. VIII) czy problematyki małżonków (Rozdz. IX).

³⁸ Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.).

³⁹ Choć na marginesie można zauważyć, że regulacja odwołania wykonanej darowizny zawarte były również np. w projekcie części szczególnej prawa zobowiązań z 1928 r. – zob. art. 77 projektu. Por. *M. Warciński*, *Odwołanie*, s. 29–30 i powołana tam lit. Zob. również regulację Kodeksu Napoleona, przywoływaną np. przez *B. Burian*, *Odwołanie*, s. 12. Według KN możliwe było odwołanie darowizny z powodu rażącej niewdzięczności jeżeli obdarowany targnął się na życie darczyńcy jeżeli stał się względem niego winnym złego obchodzenia się, występku lub obelg ciężkich oraz jeżeli odmawiał alimentów – zob. *J. Szonert*, *Darowizna* oraz *Ł. Baszak*, *Odwołanie*, s. 212, wskazujący w tym zakresie na syntezę przepisów niemieckiego kodeksu cywilnego i szwajcarskiego prawa zobowiązań.

⁴⁰ *M. Warciński*, *Odwołanie*.

⁴¹ *S. Solarski*, *Odwołanie*.

ności obdarowanego⁴². W tym świetle cele postawione niniejszej pracy mają charakter szerszy, zmierzając do całościowego, kompleksowego i systemowego omówienia badanej instytucji prawnej i związanych z nią zagadnień. Prowadzone badania mają również głębszy, bardziej szczegółowy zakres, który przejawia się zarówno w sferze zbadanego orzecznictwa i literatury, ale także w dążeniu do sformułowania na podstawie wyników badań licznych propozycji możliwie uniwersalnych rozwiązań dostrzeżonych problemów. Powyższe kwestie widoczne są także w objętości pracy. Warto również podkreślić, że praca *M. Warcińskiego* pochodzi z 2012 r., a od chwili jej opublikowania w orzecznictwie i doktrynie rozwiązano, albo też poczyniono postępy w wykształceniu rozwiązań tych problemów, które identyfikuje *M. Warciński*⁴³. Z tego względu metodyczny powrót do wskazanej problematyki, także z uwzględnieniem tego, czy proponowane w doktrynie rozwiązania znalazły zastosowanie w orzecznictwie, uważam za zasadny.

Opracowanie *S. Solarzskiego* pochodzi z 2020 r., stanowiąc uzupełnione i zaktualizowane wydanie rozprawy doktorskiej obronionej w grudniu 2018 r. w Akademii A.F. Modrzewskiego w Krakowie⁴⁴. Powyższe oznacza, że publikacja ta w pewnej części powstawała równolegle z niniejszą pracą. Zakresy badań obu prac są jednak odmienne i nie pokrywają się. Jak wskazuje sam tytuł, opracowanie *S. Solarzskiego* ma szerszy zakres, obejmujący całą instytucję odwołania darowizny. Niniejsza praca, poświęcona w całości wyłącznie jednemu podtypowi odwołania darowizny wykonanej, stanowi zatem pogłębione studium nad pewnym wycinkiem instytucji, przedstawianej przez *S. Solarzskiego* na dużo wyższym poziomie ogólności. Szerszy zakres badań *S. Solarzskiego* pozwala na pewne wewnętrzne porównania pomiędzy poszczególnymi typami odwołania darowizny oraz na podjęcie badań komparatystycznych pomiędzy ustawodawstwem polskim a regulacjami innych państw, z których w niniejszej pracy korzystam⁴⁵. W ramach niniejszej monografii Autor oparł się jednak na odmiennej metodologii, zmierzającej do głębszego rozważenia niektórych problemów związanych ściśle z odwołaniem darowizny wykonanej. Badanie licznych poglądów doktryny i szeroka eksploracja kazuistycznego orzecznic-

⁴² *M. Warciński*, *Odwołanie*, s. 1.

⁴³ Zob. np. problematykę małżonków objętą Rozdz. IX niniejszej pracy i por. z *M. Warcińskim*, *Odwołanie*, s. 63–90; czy też znacznie rozwiniętą w późniejszym orzecznictwie SN kwestię odwołania darowizny z powodu niewdzięczności okazanej „względem darczyńcy” – w tym także innych bliskich mu osób (por. Rozdz. IV, § 3.IV.2.).

⁴⁴ Co zaznacza sam Autor w przedmowie – *S. Solarzski*, *Odwołanie*, s. 9.

⁴⁵ Zob. *S. Solarzski*, *Odwołanie*, s. 13–14 i naświetlony wcześniej zakres badań.

stwa stają się podstawą do wyciągnięcia ogólniejszych wniosków i sformułowania modeli rozwiązań określonych problemów. Zastosowane podejście pozwala na bardziej szczegółowe i kompleksowe rozważenie omawianej problematyki, w tym zidentyfikowanie większej ilości problemów badawczych, co jest szczególnie widoczne m.in. na tle przesłanki rażącej niewdzięczności obdarowanego względem darczyńcy.

Poza powyższymi publikacjami, problematyka odwołania wykonanej darowizny pojawia się również we fragmentach monografii dotyczących umowy darowizny. Przykładami takich prac są: opracowanie *B. Bładowskiego* o darowiznie⁴⁶, monografia *L. Steckiego* dotycząca umowy darowizny⁴⁷ czy też monografia *St. Babiarsza* dotycząca spadków i darowizn⁴⁸. Wszystkie pozostałe dotychczasowe opracowania dotyczące tej instytucji zawierają się w komentarzach lub krótkich artykułach naukowych. Niektóre z tych zwięzłych opracowań zaskakują wnikliwością w podejściu do tematu⁴⁹. Z drugiej jednak strony liczne wypowiedzi przedstawicieli doktryny, z uwagi na odmienne cele lub limitowaną objętość, pomijają wiele problemów lub traktują je w ogólny, wzmiankowany sposób, powielając jedynie ogólne tezy występujące w doktrynie i orzecznictwie, bez wskazania jakiegokolwiek uzasadnienia czy wyjaśnienia przyjętego stanowiska. Tymczasem warto podkreślić, że pomimo upływu czasu i coraz większej ilości poglądów wypowiedzianych nt. wskazanej instytucji, pewne zagadnienia ciągle budzą istotne kontrowersje. Rozbieżności w poglądach występują już chociażby względem sposobu rozumienia „wykonania” darowizny, kręgu podmiotów objętych regulacją, przesłanki rażącej niewdzięczności, rozpoczęcia biegu terminu do odwołania wykonanej darowizny, uprawnień spadkobierców, problematyki małżeńskich ustrojów majątkowych i wielu innych. Z pewnością nie pomaga w tym obszarze „rozdrobienie” poglądów, a zatem zarysowana powyższej przewaga licznych, niewielkich rozmiarów opracowań różnych autorów. Dlatego też zasadne było przygotowanie pracy o charakterze monograficznym, która te liczne poglądy zbierze, uporządkuje i połączy, a w koniecznym zakresie także uszczegółowi i oceni, godząc się z ubocznym skutkiem takiego zamierzenia w postaci znacznej obszerności wyводу.

⁴⁶ *B. Bładowski*, Darowizna.

⁴⁷ *L. Stecki*, Darowizna.

⁴⁸ *St. Babiarsz*, Spadek i darowizna.

⁴⁹ W szczególności można to powiedzieć o artykule *A. Sylwestrzak*, Odwołanie, komentarzu do art. 898–902 KC autorstwa *K. Mularskiego*, w: *M. Gutowski* (red.), Kodeks oraz komentarzu *R. Trzaskowskiego* do tych samych przepisów, w: *J. Gudowski* (red.), Kodeks.

Zasadność przygotowania szerokiego opracowania dotyczącego wyłącznie odwołania wykonanej darowizny potwierdza również analiza bardzo bogatego i kazuistycznego orzecznictwa⁵⁰. Omawiana instytucja prawna znajduje zwykle zastosowanie na tle antagonistycznych relacji stron, stanowiąc często element trwającego konfliktu, niejednokrotnie przyczyniając się też do jego zaognienia. Powyższe powoduje, że odwołanie wykonanej darowizny w wielu przypadkach trafia na wokandy sądów powszechnych, a także stanowi przedmiot rozważań SN. Generuje to znaczną ilość materiału badawczego, który przekłada się na rozmiary pracy. Ponadto, jak wskazuje szczegółowe badanie, niektóre orzeczenia bazują na założeniach, które nie znajdują oparcia w wykładni przepisów albo ich tezy pozostają ze sobą w wyraźnej sprzeczności. Z uwagi na powyższe, niepokojące niedoskonałości oraz uwzględniając znaczną, ciągle wzrastającą liczbę orzeczeń, za konieczne uznano podjęcie zabiegu uporządkowania poglądów judykatury z podziałem na poszczególne wątki. Dokonanie powyższego zabiegu umożliwi wyłonienie z bogatego orzecznictwa ogólniejszych tez i wniosków, jak również poddanie ich ocenie. Podejście takie wydaje się usprawiedliwione i istotne nie tylko z punktu widzenia badawczego, ale z punktu widzenia praktyki stosowania prawa. Warto podkreślić, że zadania tego nie są w stanie spełnić krótsze opracowania, np. odnoszące się do poszczególnych orzeczeń glosy i inne krótkie formy naukowej wypowiedzi. Konieczne w tym zakresie jest dokonanie prezentacji obszernego i różnorodnego materiału badawczego, obejmującego niejednokrotnie przypadki skrajne i nietypowe. Dopiero w dalszej kolejności możliwe staje się dążenie do uogólnienia i wydobywania ze zbadanego materiału uniwersalnych treści. Powyższe usprawiedliwia obszerność niniejszej monografii, która z konieczności opiera się na szerokim przedpolu rozważań.

§ 4. Cele i tezy publikacji

Zasadniczym celem niniejszej pracy i jednym z głównych motywów jej powstania jest uporządkowanie poglądów doktryny i orzecznictwa związa-

⁵⁰ W Systemach Informacji Prawnej Lex i Legalis odnaleźć można po ok. 1200 orzeczeń odnoszących się do samego art. 898 KC, które w zdecydowanej większości dotyczą odwołania wykonanej darowizny <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mfrxilrsgm4tanjoobqxalrs gi2dkltwmvzc4mjyu2dg#>; [https://sip.Lex.pl/?_ga=2.159144250.1470849097.1617703619-1797474064.1613464849#/act/16785996/2827383?directHit=true&directHitQuery=898%20kc&unitId=art\(898\)](https://sip.Lex.pl/?_ga=2.159144250.1470849097.1617703619-1797474064.1613464849#/act/16785996/2827383?directHit=true&directHitQuery=898%20kc&unitId=art(898)) (dostęp na 6.4.2021 r.).